

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Matko

Ženska, psihoanaliza in nasilje v družini

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Matko

Mentorica: doc. dr. Karmen Šterk

Ženska, psihoanaliza in nasilje v družini

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Življenje je sestavljeno iz vsakokratnih odločitev, ampak vsaka, za katero se odločimo, je tista prava! Hvala vsem, ki ste doprinesli k nastanku diplomskega dela!

Ženska, psihoanaliza in nasilje v družini

O nasilju v družini se je začelo kot o družbenem in političnem problemu govoriti pred približno dvajsetimi leti, ko je nanj začel opozarjati feminizem. Nasilje v družini je poseben problem zaradi pozicije med zasebnim prostorom in javno sfero. Najpogosteje so storilci nasilja v družini moški, tiste z izkušnjo nasilja pa ženske.

Ospredje v raziskavi zavzema razumevanje pogleda psihoanalize na žensko, ujeta v simbolni red. Najprej zaradi pregleda tematike navedemo znane teorije o nasilju v družini, ki problem, ali individualizirajo ali pa ga predstavijo na makro raven analize. Pri razumevanju vloge ženske pri nasilju v družini nam pomagata teorija socialnega nadzora, saj nasilje v družini razumemo kot prvenstveno sredstvo nadzora družbe nad ženskami, in teorija *naučena nemoč*, ki opozarja na sintagmo ženske kot žrtve. Ženski sta postavljena dva ideala, dajati idealno podobo ženske in biti idealna mati. Na eni strani si ženska prizadeva biti želja Drugega – moškega in se tako subjektivirati preko narcizma želje, biti občudovana, morda tudi zbujati neznano kot pošast, kar jo vodi v histerično pozicijo, zato hoče gospodarja. Na drugi strani ji materinski mazohizem nalaga potlačitev telesnega in vsakokratno žrtvovanje za otroke in moža, ker se počuti krivo in grešno. Nobena identifikacija niti subjektivacija ženske ne more rešiti nasilja v družini, razen, če izstopi iz Simbolnega, a tudi to ji ne prinaša nobene prave rešitve.

Ključne besede: ženska, psihoanaliza, nasilje v družini, narcizem, mazohizem.

Woman, psychoanalysis and domestic violence

Domestic violence started to be a social and political issue some twenty years ago, when it was first highlighted by feminism. It could be said, that domestic violence is a special case, because it takes place in between private and public spheres. Men are in majority the ones that cause violence, whereas women experience it.

The main focus of our research is the understanding of psychoanalytic view of a woman, captured in the Symbolic order. Firstly due to the topic overview, we list known theories about domestic violence. These theories can either individualise the problem or they can present it at a macro level of analysis. When dealing with woman's role in domestic violence, we can look upon two theories. First is the Theory of social control, which explains domestic violence as a society's way of controlling women, second is the Theory of *learned helplessness*, where woman is regarded as a victim. Women have to in general live up to two ideals, to present themselves as the ideal woman and to be the ideal mothers. Woman wants therefore to be the desire of the Other – man. Because of the narcissistic desire, she wants to be admired, perhaps even to provoke the unknown, like a monster. All this leads her into a hysterical position and therefore wanting a master. On the other hand her motherly masochism instructs her to repress the physical and to sacrifice herself for her husband and kids again and again, because she feels guilty and sinful. There is no identification nor subjectivation, that can save a woman from domestic violence, unless she frees herself of the Symbolic. This however offers her no real solution.

Keywords: woman, psychoanalysis, domestic violence, narcissism, masochism.

VSEBINSKO KAZALO

VSEBINSKO KAZALO	5
1 UVOD.....	6
2 NASILJE V DRUŽINI	8
3 DEKONSTRUKCIJA NASILJA V DRUŽINI	9
4 TEORIJE NASILJA V DRUŽINI.....	12
4.1 NASILJE V DRUŽINI KOT SOCIALNA KONTROLA.....	13
4.2 PASIVNOST VS. AKTIVNOST ŽENSK V NASILJU V DRUŽINI.....	14
5 MESTO ŽENSKE V DRUŽBI	16
5.1 RAZMERJE MED SPOLOMA JE FANTAZMA	16
5.2 MATI IN POŠAST	17
6 ŽENSKA KOT SUBJEKT ALI ZAKAJ ŽENSKA ŽELI MOŠKEGA	19
6.1 NARCIZEM IN NARCIZEM ŽELJE.....	19
6.2 ŽENSKI MAZOHIZEM	22
7 ZAKLJUČEK.....	25
8 LITERATURA.....	26

1 UVOD

V pričujočem delu se bomo tematiziranja nasilja v družini lotili po drugačni poti, skozi psihoanalizo. Središčno mesto bo zavzela psihoanaliza kot teoretično orodje. Prvič zato, ker skoraj nobena teorija nasilja v družini ne vključuje konceptov in razlag psihoanalize. Drugi razlog, zakaj bo izbrana le-ta, je izhajanje razlage iz ženske, ker so te najpogosteje tiste, ki izkusijo nasilje s strani moškega partnerja v razmerju. Mnogo razlag družinskega nasilja se ukvarja s t. i. storilci, povzročitelji nasilja, ki so torej večinoma moškega spola, medtem ko »žrtve«, ženske, pušča ob strani. Razlage in teorije se ukvarjajo s tem, zakaj je moški nasilen, kaj ga je k temu pripeljalo itn., nihče se ne vpraša, kaj sili žensko k takšnemu moškemu oziroma, kaj jo z njim zadržuje v »slabem«. V središčni obravnavi bo ženska, kot jo vidi psihoanaliza. Psihoanaliza je izključena iz javne sfere, iz političnih programov, prav zato služi kot nevtralno polje razmišljanja, predvsem in tudi o vprašanju ženskosti. Metoda, ki jo bomo uporabili, bo komparativna analiza primarnih in sekundarnih virov in njihova kritična presoja.

Psihoanaliza daje moč razumeti žensko podrejenost in patriarhalnost družbe, v čemer vidimo ključ razumevanja nasilja v družini, a ne samo to, zadovolji tudi drugim feminističnim zahtevam po osredinjanju ženske in s tem zagotavlja pravo teoretično ogrodje za našo kratko raziskavo. Temelj in izhodišče diplomskega dela je lacanovski termin, da je *nezavedno strukturirano kot govorica*, s čimer je subjekt povsem določen z govorico, torej kulturo, v kateri živi. Bistveno je, da psihoanaliza zasede pomembno mesto v naši kulturi, kjer so priznana dejstva individualne patologije, in posledično iz tega sledi, da večina žensk do svoje družbeno pričakovane vloge ne pride brez problemov, kolikor se to sploh kdaj pripeti. Teza diplomskega dela, ki nas bo ves čas vodila, se nanaša na to, da je ženska sama tista, ki je najbolj podvržena simbolnemu redu, družba ji ponuja poti subjektivacije ali tvorjenja spolne razlike, ki jih tudi sama ponotranji in s tem reproducira. Vse to pa jo prej potisne v nasilje v družini, kot pa rešuje iz njega. Namen diplomskega dela je odkriti razloge, ki ženske zadržujejo v razmerju, kjer obstaja nasilje.

Najprej bomo poskušali opredeliti nasilje v družini kot tako, ga dekonstruirati in ugotoviti, kdo so udeleženi akterji, nato se bomo lotili pregleda že obstoječih in najbolj poznanih teorij o nasilju v družini, med katerimi nas najbolj vodita teorija socialne kontrole in vprašanje ženske pasivnosti ali aktivnosti v situaciji nasilja v družini. Nadalje bomo pogledali družbene

konstrukcije ženskosti in torej tudi reprezentacije, ki jim jih ponudi družba ter jih ženske izberejo zase, ki nato ključno vplivajo na njihove samoreprezentacije. Te so takšne, da poskušajo ohranjati manjvrednost in podrejenost žensk. Psihoanaliza nas bo vodila skozi subjektivacijo ženske, kjer bomo skušali odgovoriti na vprašanje, ali je ženska sploh lahko subjekt ali za to potrebuje moškega, ki ji je gospodar.

2 NASILJE V DRUŽINI

Ko se zaprejo vrata in zagrnejo zavese, nikogar več ne zanima, kaj se dogaja. To je njihova stvar, pravijo sosede in pametujejo sorodniki, čeprav vsi vedno vedo, da jo tepe, a vendar nihče nič ne ve. Da je nasilje v družini zasebna stvar, je še eden od mnogih mitov in stereotipov, vpetih v družbeno realnost. Najpogostejša oblika nasilja v družini je nasilje nad ženskami, sledi nasilje nad otroki. V 97% je povzročitelj nasilja v družini moški (glej Zaviršek 1994; Ančić 2007). V 70. letih 20. stoletja so feminizem drugega vala in razni aktivni prostovoljci začeli opozarjati na razsežnosti problema nasilja v družini. Leta 2008 je bil v Sloveniji sprejet zakon – Zakon za preprečevanje nasilja v družini (ZPND); je rezultat aktivnega udejstvovanja civilne družbe, družbenega aktivizma in nenehnega dela na tem področju ter ozaveščanja javnosti s strani nevladnih organizacij. Družina velja za eno najpomembnejših družbenih institucij, zaradi prokreacije, reprodukcije in učlovečenja novih članov družbe, vendar je za subjekt ženskega spola, ki je tukaj prvenstveno subordiniran moškemu, kot kaže eden najnevarnejših prostorov. Za zahodno androcentrično kulturo velja dualna opcija sveta. Bipolarnosti moški – ženska, sledijo v isti poziciji še druge: nemoč – moč, emocionalnost – racionalnost, pasivnost – aktivnost, sram – samozavest in labilnost – čustvena trdnost in ni jim konca. Vse to so družbeni kulturni konstrukti, nastali skozi zgodovino pod vplivom raznih predstav, praks, ideologij in (sedaj tudi) znanosti. Koncepti moškosti in ženskosti se definirajo opozicionalno, ženske se prikazuje drugačne od moških, ki so »normalni«. V vseh in vsakovrstnih človeških odnosih se ponavlja vzorec nadvlade, ki se vzpostavlja zato, ker nismo nikoli sprejeli in predelali izvirnega odnosa (glej Accati 2001). Prvi odnos je vedno hierarhičen kot tudi aktivno-pasiven.

Kljub ozaveščanju javnosti še vedno vlada visoka družbena toleranca do nasilja v družini, k temu pa nič kaj ne doprinese senzacionalistično poročanje medijev. Če se spomnimo na znano reklo, žal ženske še vedno prepogosto padajo po stopnicah in se udarjajo na najbolj neverjetna mesta.

O nasilju v družini se zadnje čase preliva vedno več črnila. Naj se pred navedbo teorij lotimo opredelitve nasilja v družini in z njim povezanih pojmov: družina, poimenovanje udeleženi v nasilju v družini, ki so odvisni od vsakokratnih družbenih definicij, torej vpetosti v simbolni red.

3 DEKONSTRUKCIJA NASILJA V DRUŽINI

Nikakor ne moremo kot sopomenko nasilja v družini uporabiti družinsko nasilje, saj to razvrednoti in objektivizira problem ter ustvari zmedo, saj se ne ve točno, ali gre morda npr. za nasilje med več družinami. Tudi sam pojem družina, kot socialna institucija, nam lahko povzroča velike težave pri konceptualizaciji in tipologiji, saj se v polju družinskega življenja dogajajo pomembne in opazne spremembe. Najpomembnejša je pluralizacija, ki se izraža kot pluralizacija družinskih oblik in načina družinskega življenja. Vidni indikatorji sprememb družinskega življenja so: število otrok, število sklenitev zakonskih zvez in število razvez. Po drugi strani pa so spolne vloge še vedno trdno zasidrane. Še vedno ima velik pomen tradicija in s tem »edina prava« oblika družinskega življenja, nuklearna družina, sestavljena iz ženske, gospodinje, omejene na zasebno sfero, in moškega kot *breadwinner* iz javne sfere ter para otrok. »Klasična« družina velja za nekaj funkcionalnega, druge oblike družine kot bolj dezorganizirane, manj funkcionalne ali celo deviantnejše (Zaviršek 1994, 64). Težava teorij družin je v tem, da so uspešne pri tematizaciji samih sprememb, niso pa upoštevale ozadij ali posledic teh sprememb. Na voljo nimamo podatka, v katerem tipu družin se dogaja največ nasilja, zato s pojmom družina zaobjemamo vse možne oblike družinskega življenja.

Podobno sporna in dvoumna, za nas signifikantna, je uporaba besede žrtev, ki žensko postavi v pasiven položaj nemoči. Gre za viktimizacijo žensk v pravnem pomenu, kar je včasih pomenilo razlog, da se je nasilje sploh problematiziralo (npr. kot kaznivo dejanje). Vendar služi sintagma ženske kot žrtve zatiranju problema, saj se ne definira le ženska, ki je objekt zlorabe, temveč pogosto ženska nasploh (Zaviršek 1991, 128). Še nadalje je ta oznaka sporna, ker poudarja družbeno konstruirane značilnosti žensk, ki označujejo idealno žensko kot: pasivno, požrtvovalno in nemočno, kar je obenem tudi primat »idealne« ženske, čemur pa mora in se trudi ženska zadostiti. Ženska kot žrtev in moški kot povzročitelj nasilja pa v družini služita dvojemu: razvrednotenju ženske in povzdigovanju moškega. Nekateri avtorji pravijo, da tako označevanje zabrisuje neenako izhodiščno situacijo spolov v moški družbi in pasivizira oba spola v njunem pogledu na samega sebe (Thuemer-Rohr v Zaviršek 1991, 128). Te in podobne družbene reprezentacije spola vplivajo na pozicioniranje subjekta, torej na subjektivno konstrukcijo spola (glej Zaviršek 1997, 135). Označiti povzročitelja nasilja kot nasilneža je prav tako napačno, ker se to nanaša na značajsko potezo, in tudi vzroki za družinsko nasilje se nato stereotipno iščejo v psiholoških lastnostih posameznikov na mikro nivoju analize. Lacan poudarja pomembnost simbolnega in govornice, iz česar izhaja znano

reklo, da je *nezavedno strukturirano kot govorica* (glej Lacan 1996, 24). Da bi nekaj eksistiralo, se mora o njem artikulirati v kulturi. Po Lacanu so moški in ženske definirani različno glede na govorico, tj. glede na simbolno ureditev (Fink 1993, 235). Subjekt vstopi v simbolno, vstopi v red označevalca in prevzame spol (Škamperle 1988, 57). Vsakdo se umešča v družbeno kodificiran sistem označevalcev, ki je bil od nekdanj spolno označen (Kristan 2005, 126). Falos je v Lacanovi teoriji označevalec spolne razlike, ki je tudi vedno že potrebna za subjektivacijo in nastopa v konceptualizaciji, imenovani Ime Očeta, kot tista – po njegovem mnenju nujna – točka oziroma pogoj, ki razbije imaginarno diado med materjo in otrokom (Kristan 2005, 142). Vstop v simbolni red pomeni sprejetje dejstva, da smo kastrirani z označevalcem falos. Subjekt je torej vedno že razcepljeni subjekt, ki ga označujeta manko in želja, zaradi česar nenehno išče nove objekte (Kristan 2005, 139), pomembnega Drugega, ki je vedno najprej Drugi govorice. Naš pogled nase namreč ni nikoli zgolj posnetek realnosti, temveč je splet tistega, kar bi želeli biti, tistega, kar nam sporoča okolica, »da smo«, in tistega, kar sami mislimo, da predstavljamo za okolico (del nezavednih in zavednih predstav in želja) (Zaviršek 1997, 137). V tem se namreč nahaja spornost ali posledice uporabljenih besed.

Pravilna izbira besed pri opredelitvi ključnih akterjev, udeleženi v nasilje v družini, je, *ženska z izkušnjo nasilja*, ki se v nasprotju z žensko – žrtvijo, nikakor ne označuje kot nemočno in pasivno, oziroma preživela (problematiziranja pasivnosti se bomo še lotili v nadaljevanju). Ženska kot objekt spolnega, fizičnega ali psihičnega nasilja mora namreč ves čas delovati tako, da utrpi kar najmanjše možne poškodbe in kar najmanjše trpljenje (Zaviršek 1991, 128). Nasproti ji stoji *povzročitelj* oziroma storilec nasilja.

Ko govorimo o nasilju v družini, na grobo spadajo sem naslednja nasilna dejanja: fizično nasilje, psihično nasilje, spolno nasilje in tudi ekonomsko in strukturno nasilje. Nasilje v družini je dejanje, ki pri ostalih družinskih članih povzroča duševno, telesno in/ali spolno trpljenje ali kakršne koli posledice teh dejanj. Prevladujoči tip nasilja v družini je nasilje nad ženskami, sledi mu nasilje nad otroki. V družinah, kjer se izvaja nasilje nad ženskami, je pogosto žrtev nasilja tudi otrok in obratno (Zaviršek 1994, 66). Ponavljajoče se zlorabljanje ponavadi imenujemo trpinčenje. Ironija nasilja v družini je, da se ne ponavlja kot ena vrsta nasilja, ampak pogosto skupaj in v povezavi z drugimi vrstami nasilja. Opredelitev nasilja v družini v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (ZPND, 3. člen) je takšna: nasilje v družini (v nadaljnjem besedilu: nasilje) je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali

ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana (v nadaljnjem besedilu: žrtve) ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma povzročitelja nasilja (v nadaljnjem besedilu: povzročitelj nasilja). Ugotovimo, da ni poudarjeno, da je v večini tista, ki ima izkušnjo, ženska, poleg tega pa je uporabljen tudi izraz žrtev.

Če povzamemo, sta v nasilju v družini udeležena dva, nekdo z izkušnjo nasilja, najpogosteje ženska, in povzročitelj nasilja – moški. Čeprav je sintagma žrtve, s katero se kar tako povprek označuje žensko, sporna, nam bo v diplomskem delu služila kot vodilo k razumevanju mesta ženske v nasilju v družini in v družbi nasploh. Reprezentacije ženskosti, ki jih daje patriarhalna mizogina kultura, so takšne, da skušajo ohranjati manjvrednost in podrejenost žensk. Naslednje poglavje nam bo predstavilo pogloblitve teorije o nasilju v družini, s čimer bomo preskočili k razumevanju mesta ženske v družbi.

4 TEORIJE NASILJA V DRUŽINI

Nasilje v družini je po dolgem obdobju skrivanja in pretvarjanja, da ne obstaja oziroma ni stvar drugih, prišlo v javnost kot relevanten družbeni problem s feministkami, vendar se je o njem začelo odkrito govoriti pred okoli dvajsetimi leti. Zaradi posebne narave problema na stičišču zasebne in javne sfere je zelo težko zaznan kot družbeni in politični problem. Pregled zgodovine pokaže, da je bila družina vselej prostor interpersonalnega nasilja. Za razmah raziskovalnega zanimanja za nasilje v družini je najbolj zaslužen feminizem. Iz ženskega gibanja je začel le-ta preraščati v socialno akcijo v Veliki Britaniji in ZDA in se od tam začel širiti po celotnem Zahodu (glej Zaviršek 1994, 67). Feministične teorije, predvsem so nasilje v družini teoretizirale tiste drugega vala, opozarjajo na neenakost spolov v družbi, pozicioniranje ženske v privatno sfero in moškega v javno in s tem na zatiranje ženske in njihovo izkoriščanje za neplačano gospodinjsko delo. Zasebna sfera bi naj bila poseben prostor, kjer se lahko moški znebijo vsakdanjih frustracij in skrbi, ki jih doživljajo v javni sferi.

Družinsko nasilje so začele teoretizirati ali recimo raje opravičevati tradicionalne teorije, ki jih lahko označimo tudi kot sociobiološke razlage. Te so v ospredje dajale fiziološke in psihološke značilnosti posameznikov, ki naj bi povzročale odklonskost in storilca oprale vse osebne krivde zaradi njegove patološkosti in žensko okrivile za nasilje, razvijale dejavnike tveganja, da človek postane nasilnež ter preučevale prvenstveno disfunkcionalnost družin in družinsko dinamiko. V zgodovini so imeli moški pravico do uporabe nasilja, ki je bilo uporabljeno kot podpora pri vzpostavljanju avtoritete. Tudi v zasebnosti, saj zmedena in neukročena ženska narava potrebuje zaščito s strani moškega, čemur sledi posedovanje in nadzor, kar pomeni obvarovanje ženske pred krutim svetom, ki mu ni kos, zato je nasilje nad njo njena krivda, kar je še en dokaz moške dominacije v družbi. Prav tako gre pri teh teorijah za individualiziranje in psihologiziranje ter pristranskost. Nasilje v družini se razume kot odklonskost in je prisotno samo in predvsem v subkulturah, posameznih kulturah ali posameznih družinah (Dobnikar 1997, 138). V nasprotju s tem pa praksa kaže, da se nasilje v družini pojavlja v vseh patriarhalnih družbah, ki jih poznamo, ne glede na družbeni razred, starost, poklic, izobrazbo, družbeni ali materialni status.

Skozi čas se je fokus teoretiziranja spreminjal in prehajal iz mikro na makro nivo. Na področju družbenih ved je prevladovala teorija o socialnem učenju, znanega avtorja Bandure,

ki govori o tem, da se otroci socializirajo z učenjem in posnemanjem drugih oseb, kar vpliva na njihovo nadaljnje obnašanje in dejanja. Socializacija se nam zdi še kako pomembna za razlago nasilja v družini, saj je jasno, da je ta spolno specifična in družbeni kulturni konstrukt. Vendar socialno kognitivna teorija enoznačno poudarja, da je pri nasilju najpomembnejši medgeneracijski prenos vzorcev nasilja, a gre pri socializaciji, kot zelo zapletenem procesu, še za mnoge druge med seboj vzročno-posledične dejavnike. Praksa dokazuje, da lahko tisti, ki je bil žrtev nasilja, postane nasilnež, da lahko kdo po prenehanju nasilja postane žrtev nasilja, in da nekateri, ki so bili žrtve nasilja, ne postanejo niti žrtve niti storilci (Zaviršek 1997, 135). Torej ni nujno, da bi bil vsak, ki je žrtev nasilja v otroštvu, tudi že nasilnež. Subjekt se konstituira z različnimi diskurzi in skozi njega išče svoje identitetne položaje v različnih dominirajočih in marginaliziranih diskurzih (Zaviršek 1997, 131).

Pri nizanju vseh teh konceptov in teorij nasilja v družini opazimo velik primanjkljaj v razumevanju zaradi zatekanj k individualiziranju in psihologiziranju ali k razbremenitvi krivde posameznikov, kar želimo dopolniti, kot smo že dokazali, z upoštevanjem in vpletanjem psihoanalize. Sedaj, ko smo opredelili glavne sestavne dele nasilja v družini in se sprehodili skozi poznane teorije nasilja v družini in se jih trudili kritično opredeliti, vidimo, da velja neka zmedenost v samem razumevanju problema, ki je odraz stereotipov, ki se ohranjajo zaradi napačnih informacij in nepoznavanja, posledica česar je, da nasilje hkrati tudi reproduciramo. Osredotočili se bomo še na dve teoriji, ki nam odgovarjata na našo tezo, in sicer verjamemo, da je nasilje v družini socialna kontrola nad ženskami in da ženske v dani situaciji nasilja v družini, pogosteje izberejo pozicijo žrtve – pasivnost.

4.1 Nasilje v družini kot socialna kontrola

Naslednja teorija, ki se nam torej zdi pomembna za razumevanje nasilja v družini, je socialna kontrola, ki jo razumemo kot skozi čas opravičevano in celo legitimno sredstvo za discipliniranje žensk. V družbi so ženske vedno veljale za nekako problematične, sploh če bi slučajno želele spodkopavati obstoječi družbeni red, na vrhu katerega so (bili) moški, in da tega ne bi storile, so jih v različnih obdobjih različno kontrolirali, pri čemer lahko ugotovimo, da je družinsko nasilje prisotno že od vekov. Razumevanje, da je namen nasilja moških nad ženskami nadzorovanje, razloži tako nasilje v javni kot privatni sferi (Dobnikar 1997, 140). Ženske, z izkušnjo nasilja, je strah kar koli ukrepati, kar je namen nadzorovanja. Odvisnost žensk od moških je družbena funkcija, ki jim je dodeljena, in pri kateri ne gre za

izključevanje žensk, temveč sega njen namen globoko v temelje družbene strukture, v njen skriti in nevidni del, ki pa ji zagotavlja stabilnost (Accati 2001, 230).

Nadzorovanje žensk poteka prvenstveno preko institucije poroke in materinstva, namreč družine. Potreba po nadzoru pa ima še drugo plat, ki nam jo je razkrila šele psihoanaliza. Gre za tesnobo, ki jo moškemu odpira ženska, za hkratno privlačnost in odbojnost ter strah (Kristan 2005, 87). Gre za strah pred izgubo kontrole, ki so ga moški vedno reševali tako, da so vse, kar jim je povzročalo tesnobo, prevalili na svojega Drugega, na žensko. Bolj kot se majojo tradicionalni vzorci vlog, večja je stopnja strahu moških, kar se odraža kot vse večja potreba po dominaciji in ohranitvi tradicionalnih vlog (Kristan 2005, 82). Pri socialni kontroli gre za nekakšen moški strah pred pasivnostjo in nemočjo, ki so lastnosti ženskosti.

4.2 Pasivnost vs. aktivnost žensk v nasilju v družini

Položaj ženske v nasilnem odnosu v družini je položaj prizadete, ki se v danem trenutku, naj bo to ob prvi klofuti ali po prvem psihičnem maltretiranju, in ko se zave, da nič ni več v »mejah normale«, glede na naučene vzorce in ravnanja odloči, kako se bo spopadla s situacijo. Možnosti sta dve, ali bo pasivni objekt ali aktivni subjekt.

Ena izmed razlag, zakaj ženska ostaja v nasilnem odnosu, se imenuje *learned helpless* ali *naučena nemoč*, pasivnost kot najprimernejše sredstvo. To vedenje naj bi ženske razvile kot odgovor na pogoste izkušnje zlorab, sam termin pa se povezuje tudi s fenomenom »bolezen – ženska« (glej Zaviršek 1991b). Fenomen »bolezen – ženska« združuje v sebi značilno tipične bolezni žensk in značilnosti, ki veljajo za ženske, da so nasploh pogostejše kot moški bolne, so pogostejše kot moški diagnosticirane kot psihično bolne in pogostejše kot moški odvisne od psihofarmakoloških sredstev (glej Zaviršek 1991a, 125). Opazno je, kako se v družbi spreminja in narašča patologizacija in medikalizacija žensk, kar predstavlja družbeno nadzorovanje skozi medicinski diskurz. Teorija *naučena nemoč* nam na splošno odgovarja na vprašanje, zakaj ženske ne odidejo iz nasilnega razmerja in izberejo pasivnost kot najprimernejšo pot k preživetju. Freud opiše pasivnost kot značilno žensko držo nasploh. Sklepamo, da prvenstveno ženska najprej izbere pasivno pot, zaradi načina socializacije in še dveh pomembnih dejavnikov patriarhalne družbe. Prvi označuje status ženske kot žrtve, drugi pa poda mnoge stereotipe in mite o idealni ženskosti. Šele ko ženska osmisli svoj položaj kot

ponavljajoči se vzorec, postane aktivna pri reševanju problema. Sociološki razlogi za izhod iz nasilja se ponavadi povezujejo z: materialno odvisnostjo ženske od moškega, vprašanjem zakonodaje in socialno mrežo (t. i. zaupno osebo), ki jo ima ženska. Tudi če so izpolnjeni vsi ti pogoji, lahko ženska ostaja, torej morajo obstajati še drugi strukturni razlogi, ki ji onemogočajo odhod.

V nasprotju z *naučeno nemočjo* druge raziskave dokazujejo, da ženske v situacijah nasilja v družini uporabijo ogromno energije, moči in emocionalne pripravljenosti za to, da bi nasilje preprečile in da bi odnos postal znosen (glej Zaviršek 1994, 71). Tak način ravnanja je poimenovan *dejavno preživetje*, usmerjeno je v iskanje poti za umik in pomoč proti nasilju v družini. Je posledica spoznanja, da tudi obnašanje, ki je, kar se da prilagojeno zahtevam povzročitelja, ne more preprečiti nasilja (Zaviršek 1994, 71). Vendar je to veliko bolj stresno kot biti žrtev, saj sledijo pritiski in neodobravanje okolice in posledično celotne družbe. Večina žensk z izkušnjo nasilja opisuje, da ko pride resnica o družinskem nasilju na dan, občutijo družbeno izolacijo in ogromen sram (glej Ančić, 2007). Zdi se, da ženska, šele ko izstopi iz simbolnega reda, lahko ukrepa, prej je ujeta v jarem, jarem družbe.

5 MESTO ŽENSKÉ V DRUŽBI

Reprezentacije ženskosti, ki jih vedno znova reproducira in ohranja patriarhalna družba, so takšne, da ohranjajo manjvrednost in podrejenost žensk. Nasilje nad ženskami prepoznavamo kot zgodovinsko institucionalizirani vzorec vedenja moških, ki z njim izvajajo nadzor nad žensko (Zaviršek 1994, 76), ki pa je nezavedno, ampak obče sprejeto prepričanje. Vloga in položaj žensk, v katerem se znajdejo, kot smo ugotovili zgoraj, je pasiven položaj žrtve. Freud in Lacan hierarhično razmerje med moškim in žensko razlagata kot neizogibno posledico človekovega prehoda od narave h kulturi, in da je kultura kot takšna nujno patriarhalna (glej Verhaeghe 1999). Psihoanaliza pa je ugotovila, da spolno razmerje med spoloma ne more obstajati, lahko je le fantazma, saj se vsak spol definira drugače glede na govorico. V pričujočih vrsticah se bomo osredotočili na eno polovico fantazmatskega razmerja med spoloma, na žensko, ki je lahko v družbi, če hoče obstajati, samo mati, njena edina družbeno priznana samonologa je potemtakem družina, njena identiteta je opredeljena izključno z odnosom do družine. Ostaja ji še druga plat ambivalentne identifikacije, ki ji jo daje kultura na razpolago, a zdi se, da ji nobena med njima ne more ustrezati.

5.1 Razmerje med spoloma je fantazma

Zakaj stvari med ženskami in moškimi ne delujejo, zakaj se pojavljajo težave v življenju razmerja, v spolnem življenju in različne zlorabe, zakaj se pojavlja nasilje? Lacan je po dolгих letih spraševanja ugotovil, da »ni spolnega razmerja«. Po Lacanu ni direktnega razmerja med moškimi in ženskami (Fink 1993, 233). Povedano drugače, nekaj ju ovira, da bi lahko bila v takšnem odnosu; nekaj izkrivlja njuno interakcijo. Vsak subjekt je necelovit in »neracionalen« individuum, ki je v sebi razčlenjen in spreminjajoč, in identiteta subjekta je ne le fragmentirana, temveč tudi nasprotujoča sama sebi (Zaviršek 1997, 131). Človek je vedno v jedru že razcepljeno bitje, ki ga zaznamuje manko, kar zaznamuje nenehno iskanje nerazcepljenega, nezaprečenega Drugega, za zapolnitev tega manka. Človekova želja je želja Drugega (Lacan 1996, 146) in subjekt zaznava željo Drugega v tem, kar se ne ujema, v mankih diskurza Drugega. Vedno znova ugotavlja, kaj ta Drugi želi in vsi poskusi so usmerjeni k ugotavljanju želje. Ženska v nasilju v družini prilagaja svoje vedenje in čaka, da bo ugotovila, kaj njen Drugi, partner, želi in ostaja, da si zapolni manko. Manko ni preprost manko, ki je neposredno v korelaciji z željo, namreč manko, ki priča o želji. To vedno

spodleti, zato je razmerje med spoloma vedno zgolj fantazmatsko, ali drugače, do druge osebe imamo dostop zgolj preko fantazme.

5.2 *Mati in pošast*

Dejstvo, da to fantazmo potrebujejo predvsem moški in naša zahodna kultura, sta ugotovila psihoanaliza in feminizem, ker si tako na račun žensk krpajo manko, da bi ohranili svoj občutek celosti (glej Kristan 2005, 78). Razcep subjekta je bil iz notranjosti subjektivitete prenesen na zunanost, na objekt (Kristan 2005, 88). Paradigma ženskosti vsebuje dve skrajni fantazmi, s katero ženske nikakor ne morejo biti zadovoljne, saj je nedosegljiva, a kot del nezavednega zahodne kulture in kot njen simptom v njej vztrajajo. V nekem smislu je ambivalentnost, v katero je ujeta ženska (in ki se odraža v odnosu moških in kulture do ženske in ženskosti), ravno rezultat razcepljenosti oziroma absolutizacije primarnih dualizmov, na katerih je zasnovana utemeljitev spolne razlike v simbolnem zahodne kulture (Kristan 2005, 77). Naša judovsko-katoliška tradicija in patriarhat zahodne družbe, z izključno moškimi pisci, skuša dati teoretično bazo legitimizaciji podrejenosti žensk v družbi. Religiozna poenostavljanja katolicizma, ki so skoraj vedno že na robu vraževernosti, govorijo o večni ženski naravi, ženskosti kot viru vsega zla na svetu in materinstvu kot bistvu ženskosti ter poleg tudi še o zviti skušnjavki ter hudičevi pomočnici obenem. Reprezentacija žensk se namreč osredotoča na dve nezdržljivi nasprotji: devico in prostitutko. Devica Marija je mati *par excellence*, s katero je povezan lik Kristusa, torej sina, medtem ko je Eva žena *par excellence*, s katero je povezan moški lik Adama, torej moža oziroma biološkega očeta (Accati 2001, 73).

V nasprotnem primeru, če ženska ne zasede mesta matere, ne da otrok, je lahko le prostitutka – nekakšna pošast, nevarna moškim in družbi. Nasprotje tega je, da je vsaka ženska za svojega moža »famme fatale«, dokler ne postane mati njegovih otrok (Kristan 2005, 139). Skrajni vidik, nadaljuje Kristanova, te razcepljenosti je nevrotični moški, ki bo svojo ženo »čuval« in svoje seksualne fantazme realiziral drugje, pri drugih ženskah (Kristan 2005, 140). Edina kulturno zaželena razrešitev freudističnega Ojdipovega kompleksa, ki pripelje do ženske, je, da ta dobi otroka. Če kateri, potem je prav analitični diskurz tisti, ki vam dokazuje to,¹ in sicer s tem, ko razvije, kako je ženska zmerom zajeta *quoad matrem*² (Lacan 1985,

---

¹ Da spolnega razmerja ni.

31). Ženska lahko vstopa v spolno razmerje le v funkciji matere. Vzeto iz celotne filozofske tradicije, je edina možnost, da ženska obstaja, ta, da postane mati. Avtorica Accati v svojem delu »Lepotica in pošast« sklene, da je nujno, da se ženska individualizira, da postane subjekt, materinstvo, drugače sploh ni subjekt (Accati 2001, 226). Gledano drugače, je to tudi psihološki vidik redukcije ženske na dom in družino.

Obstojita dve utopiji, v kateri se ves čas in izmenično utapljuje ženske, in dilema med kariero in družino postane še kako nepotrebna in odvečna, idealna ženska in idealna družina. Idealna podoba ženske vključuje: nedolžnost, čistost, nezahtevnost, skromnost, zvestobo, skrb za otroke in partnerja in učinkovito gospodinjo. Idealna družina je ženska samonaloga, ki ji nikakor ne sme spodleteti, pa naj bo zato plačana še tako velika cena. Ženske veljajo za varovalke družinskega življenja. Eden izmed mitov, ki se lahko pojavi, je, da v zakonu že ne more biti tako hudo, če ženska ne odide. Ženske, da bi izpolnile svojo nalogo in ugodile Drugemu, se prilagodijo okoliščinam, nasilju in ne vidijo drugih možnosti in drugačnega življenja. Dane okoliščine sprejemajo kot realnost in bi jih kakršna koli sprememba še bolj prestrašila ali nakopala tesnobo, ki bi bila večja kot realna nevarna situacija. Maloštevilne poročene ženske, da bi ustrezale modelu Mati Devica, prepričajo moža v čistost ali pa se za telesno zvezo odkupijo s trpljenjem, ki jim ga zadajajo možje in nesreče (Accati 2001, 233). Preobraziti se v mater, v Drugega zahteve, pomeni preobraziti se v tistega, ki *par excellence*, ima (Miller 1997, 8). Mati kot prvi Drugi je tudi drugi telesa in kot tak brez manka, Realno (Kristan 2005, 159). In da bi se subjekt sploh lahko rodil, je materi morala biti pripisana funkcija manka. Deviške reprezentacije materinstva odražajo svojevrstno »katastrofo biti«, ki spretno izkorišča ambivalence mazohizma (trpljenje in njegovo hkratno povečevanje, kar označuje svojevrstni »drugi užitek«³) – s tem ko ženski mazohizem povzdiguje na raven stabilizatorja strukture (Kristeva v Kristan 2005, 114). Morda preobraziti se v mater pomeni rešitev za žensko pozicijo, hkrati pa je samo materinstvo tudi del ženske patologije. Predpogoj materinstva je, da ženska postane subjekt, kamor vodita dve nemogoči rešitvi, narcizem in mazohizem.

---

² Iz francoščine, *kot mati* (glej Lacan 1985, 31).

³ Za katerega Lacan predpostavlja, da obstaja in ženska o njem molči oz. ne ve nič (glej Lacan 1985, 61–72).

6 ŽENSKA KOT SUBJEKT ALI ZAKAJ ŽENSKA ŽELI MOŠKEGA

Freud je uvedel teorijo spolne razlike oziroma subjektivacije kot seksuacije. Proces postajanja subjekta je proces prehoda od Realnega k Simbolnem. Deklica mora razbiti unijo mati – otrok in se obrniti k očetu, ki zastopa simbolni red. Subjekt se rodi, ko pripozna manko v Drugem (Kristan 2005, 160); ženska v sebi vedno že vsebuje manko. Poskus ženske, da bi se subjektivirala, jo postavlja na položaj, ki je podoben neskončnemu gibanju med dvema skrajnima poloma spodletele subjektivacije, kjer niha med mazohizmom in narcizmom, odvisno od tega, s katerim vidikom pripisane ji vloge se ženska identificira – ali z idealizacijo objekta želje oziroma vidikom povzdignjenosti ali z razvrednotenjem objekta v smislu sprejete podrejenosti in ponižanosti, ki poudarja predvsem vidik krivde in greha (Kristan 2005, 115). Posledično ženska ostaja ujeta v strukturo, kot tudi v opozicijo aktivno – pasivno.

Ženska v vsakem primeru ne obstaja kot subjekt in jo v lacanovskih terminih označimo kot prečrtani Ž, njen položaj jo odreže od možnosti, da bi se vzpostavila kot subjekt. Ženska je izključena iz realnega (ne obstaja) po naravi stvari, v tem, da je ne-vsa, v tem kar je označeno kot falična funkcija užitka, deležna nekega dodatnega užitka (glej Lacan 1985, 61), je kastrirana. Pri čemer kastracija pomeni izgubo dela užitka, ki pogojuje seksualno željo moškega in je pomembna zaradi nanašanja na očetovski Zakon, ki ga ta vsebuje. Ženska išče svojega Drugega, moškega, da bi z njim postala eno. Lacanovske formule seksuacije so nam pokazale, da je vprašanje spolne razlike dejansko način, na katerega kultura vzpostavlja in utrjuje načine vzpostavljanja identitete glede na spol (Kristan 2005, 124). Najprej si bomo pogledali en pol ženske subjektivitete, in sicer – identifikacijo z objektom želje (ženska sprejme sebe kot objekt želje). Freud uvede primarni narcizem, Lacan pa žensko željo po biti želja Drugega. Mazohizem kot drugi pol se prvenstveno nanaša na materinsko razdajanje, podrejenost in ponižnost. Ženski mazohizem je mazohizem presežne identifikacije.

6.1 *Narcizem in narcizem želje*

Po Freudu se nastanek žensk zgodi tako, da se zaradi manka falosa počutijo neustrezno in za manko krivijo svojo mater, kar pa jim omogoča, da svoj izbor objekta preusmerijo na očeta, objekt identifikacije pa pripada materi. S tem ženska postane heteroseksualna. Freud meni, da lahko pogoj prepovedanega v ljubezenskem življenju ženske primerjamo s potrebo po

ponižanju seksualnega objekta pri moškem, po njegovem naj bi bilo oboje posledica dolgotrajnega zamika med spolno zrelostjo in seksualno aktivnostjo, ki ga zahteva vzgoja iz kulturnih razlogov (glej Freud 2006b, 67). Pri ljubezni žensk gre pogosto za precenjevanje same misli in ideje ljubezni, kar je vsekakor posledica značilnosti dvorske ljubezni (glej Lacan 1985). Ljubezen je v moderni družbi za partnerja vse bolj pomemben razlog za zakonsko zvezo, kot je bil v preteklosti. Pogosto ženske zagovarjajo svoje nasilne partnerje z besedami, da jih imajo rade ali da imajo oni radi njih, kar je tudi eden od razlogov, zakaj se ženske vračajo k svojim partnerjem. Ali iščejo vedno podobne in se ves čas srečujejo z izkušnjo nasilja, pogosto s tem želijo zagotoviti, da imajo partnerja samo zase in uživajo njega celega.

Ženskosti pripisujemo večjo mero narcizma, kar vpliva na njeno objektno izbiro; tako je potreba ženske, da bi bila ljubljena, večja od te, da ljubi (Freud 1995b, 153). Narcistično izbiro objekta Freud pripiše kot značilno žensko izbiro objekta. Za kar je značilno, da osebe očitno hočejo same sebe za ljubezenski objekt (Freud 1987c, 50). Narcistično vrsto izbire objekta Freud (1987c, 52) določi kot: kjer človek ljubi samega sebe, kar je sam bil ali kar bi sam hotel biti. To je ženska značilnost, kot posledica infantilnega narcizma, ki ji vcepi samozadostnost, kot posledico velikega Jaza. Prav ta primarni narcizem vzbudi željo po izgubljenem in s tem ženska pogubno privlači moške.

Zaljubljenosti je dana še ena značilnost, to je idealizacija objekta. Posledično se pojavi nepomembnost ob zasedenem objektu, zaslepitev, in s tem nerearno dojemanje tega objekta, in prav tako realnosti. Pravzaprav se zmanjšajo sposobnosti Jaza, ki ne opravlja več dobro testa realnosti, subverzira se tudi glas vesti. Lacan prav to prepozna, ko nakaže, da to, kar je ženska pripravljena prestatiti za nekega moškega – s svojim telesom, svojo dušo, s svojimi dobrinami – ne pozna meja (Miller 1997, 12), da bi izšla iz »ne-imeti«⁴ in se v »ne-imeti« realizirala kot ženska, ker ljubezen zdravi manko-bitu. Ko si zaljubljen, si slep za vse, pravijo, in da ljubezen pomeni dajati tisto, česar nimaš. Objekt lahko idealiziramo celo do tiste stopnje, ko se postavi na Ideal jaza (Rupar 1988, 256). Idealizacija objekta in nič drugega, kot da ga celo primerjamo ali postavimo na mesto Ideala jaza. Objekt je celo vse tisto, kar bi Jaz rad bil. Objekt obravnavamo kot svoj Jaz, prilije se večja mera narcističnega libida na objekt (Freud 1987b). Ker se narcističnih gonov ne da sublimirati, so ženske

---

⁴ »Ne-imeti« pomeni biti brez označevalca falosa oziroma freudovso Pedisneid.

zmožne manjše sublimacije. Statistike govorijo, da se ženske k enemu in istemu povzročitelju nasilja vračajo celo do petkrat. Vsak subjekt ima možnost, da opazi ponavljanje, ki usmerja njegovo ljubezensko življenje (Soler 1997, 23), vendar to še ni vrnitev potlačenega. Šele ko je zasedba enega objekta čisto končana, Jaz ni več osiromašen in je subjekt s tem pripravljen na zasedbo drugega objekta. Skoraj vedno pa se pri nasilju v družini zgodi, da ženska objekt izgubi po lastni krivdi, se mu poskuša racionalno odpovedati, kar očitno ne more biti in ni uspešno. Po preveliki idealizaciji in, realni ali ne, izgubi ljubezenskega objekta sledi melanholijska. Gre na eni strani za močno fiksacijo in na drugi za šibko odpornost investicije v objekt (Freud 1987b, 209). Objekta ljubezni sicer ne bi radi izgubili, vendar ga, če dobro premislimo, niti ne ljubimo več (Rupar 1988, 256). Melanholijska nam razloži še en razlog vračanja ženske z izkušnjo nasilja, ko ji partner obljublja, da nič ne bo, kot je bilo včasih, da se je spremenil.

Lacan zavrne Freudovo fikcijo narcizma, ko pravi, da ni na tem narcizmu nič primarnega, je že odgovor na primarni razcep, na primarno odvisnost od Drugega, na neko primordinalno alternativo (glej Laurent 1997, 68). In ta narcizem je značilen za oba spola, ko ugotovita, da je prvi Drugi kastriran. Za žensko je značilna neka druga oblika narcizma, narcizem želje, ki ga lahko razumemo kot ljubezen do želje, oziroma kot obliko želje po želji. Biti želja moškega. To je nek paradoksalni narcizem, ki je v tej ljubezni (do) manka (Lacan 1985, 68). Histeričarka je tista, ki se sprašuje o tem, kaj si želi Drugi oziroma, če Drugi želi, je subjekt, ki izprašuje željo Drugega (Soler 1997, 11). Lacan, ko zapiše *hystoire*, nakaže, da v vsaki zgodbi obstaja nekaj histeričnega (Soler 1997, 21), sploh pa v ženskih zgodbah. Brž ko se vprašate, *Kaj hoče ženska?*, postavite to vprašanje na raven želje, če ga postavimo na raven želje, to pri ženski pomeni izpraševati histeričarko (Lacan 2008, 148). Histeričarka vedno hoče Gospodarja. Vprašanje, ki ga postavi Drugi in ki ga je Lacan formuliral kot »Che vuoi?«, subjektu omogoči, da spremeni vprašanje, ki ga je predstavil, in da se vpraša: »Kaj Drugi hoče od mene?« (Soler 1997, 24). Drugi ne more odgovoriti na vprašanje Kaj želi?, zato subjekt interpretira: subjekt si izmisli odgovor na vprašanje »Kaj hoče Drugi?« (Soler 1997, 26). To je pogoj za nastop subjektovega odgovora, z drugimi besedami, za nastop subjektove fantazme; kajti fantazma interpretira željo Drugega. Ženski narcizem želje ustreza fetišistični naravi moške ljubezni. Psihoanalitik Frosh (v Kristan 2005, 113) je v kontekstu odnosov med spoloma rekel, da kjer je oboževanje, je tudi nasilje. Tukaj se skriva poseben odnos do manka, v katerem lahko ženske strastno ljubijo nič (Lacan 1985, 68). Moški je lahko samo neka ideja, ki je v realnosti nikakor ni opaziti. Hoče, da je Drugi

gospodar, da ve marsikaj, pa vendar ne dovolj, da ne bi kljub temu verjel, da je prav ona najvišja nagrada njegove vednosti (Lacan 2008, 149).

Freud vpelje funkcijo narcistične ljubezni, kot značilne za žensko, idealizacijo objekta in melanholijo, za katero najpogosteje trpijo ženske. Lacan poudari, da lahko pride do ljubezni, do nekoga drugega, samo tako, da se ženska prepozna kot želja drugega. Ta Eden,⁵ ki ga imamo vsi polna usta, ni najprej nič drugega, kot privid tistega Enega, ki zanj mislimo, da smo (Lacan 1985, 41). Vsi si želimo in težimo k Enemu ravno in samo zaradi koncepta romantične ljubezni, princa na konju in čakajoče lepotic. Ljubezen in razmerje obstajata samo v lingvistiki (glej Lacan 1985, 16). Ženska zaradi narcistične ljubezni ostaja v poziciji objekta želje, za kar si čim bolj prizadeva.

Vendar, ker ženska ne more preseči telesne vrzeli in vzpostaviti distance do telesa, zaradi želje biti želja, vedno ostaja v neki tesnobi, ki je vezana na samo telo. Zato mora žensko telo postati objekt potlačevanja, da bi se lahko ženska oddaljila od njega. Sodobne ženske se zatekajo v različne prakse (npr. bulimija, anoreksija, po Freudu lahko sem štejemo histerijo), s katerimi se trudijo imeti svoje telo pod kontrolo. Telo je edino, kar lahko nadzorujejo (glej Kuhar 2004). V kolikor se ženska identificira z objektom želje za moškega, zapade v narcistično identifikacijo s podobo (Kristan 2005, 124). Če vztraja pri potlačitvi telesnosti, je to eden izmed ženskih načinov vstopa v Simbolno, ki je blizu mazohističnemu tipu subjektivacije.

6.2 Ženski mazohizem

Šele oddaljitev od telesnosti je za žensko pogoj za vzpostavitev manka, kjer vedenje lahko nastopi. Lacan (1985, 86) pravi, da ni nobene *želje po vednosti*, da uživa kolikor uživa, nezavedno. Mati proizvaja učinke nezavednega, a njeno nezavedno – v skrajni točki, kjer ni odgovorna za nezavedno vseh ostalih, se pravi v točki, kjer Drugi, s katerim ima opraviti, veliki Drugi stori, da ona ničesar ne ve, saj on, Drugi, ve še manj, tako da je zelo težko vzdrževati njegovo eksistenco – to njeno nezavedno, kaj lahko o njem rečemo, razen tega, da se strinjamo s Freudom, da ji ne lajša življenja (Lacan 1985, 82).

---

⁵ Biti Eno kot bistvo ljubezni (glej Lacan 1985, 8).

To, kar žensko pripelje, če lahko tako rečemo, do mazohizma, je sam način vzgoje deklic, ki vzgaja pasivnost in odvrča od agresije (Rupar 1988, 258). Mazohizem je druga polovica spodletele ženske subjektivacije. Freud je sicer že prej poudarjal pomen, ki ga ima pri ženskem subjektu bolečina, ki ji jo zadane ljubljeno bitje, vendar je moral analizirati svojo hčer Anno, da je v psihoanalizo uvedel koncept ženskega mazohizma (Laurent 1997, 61). Zatrtje lastne agresivnosti, ki ga ženski predpisuje konstitucija in ji ga nalaga družba, olajšuje razvoj močnih mazohističnih vzgibov, ki jim potem zlahka uspe erotično vezati vase naperjene destruktivne težnje (Freud 1995b, 141). Splošno znani mit je, da moški svoja agresivna čustva usmerjajo navzven, ženske pa jih z naučenim vedenjem usmerjajo navznoter. Mazohizem pozna, po Freudu, tri oblike: je kot določeno stanje seksualnega vznburjenja, kot izraz ženskega značaja in kot norma vedenja (glej Freud 2006a). Za nas je pomemben t. i. ženski mazohizem, ki ji je pripisan kot značilnost vedenja, in je najbolj dostopen opazovanju in najmanj enigmatičen. Ženski mazohizem v celoti izhaja iz primarnega, erogenega – iz ugodja v bolečini (Freud 2006a, 14). Vidi se, kot da se oseba (torej moški) postavi v položaj, značilen za žensko, je kastrirana, se njo koitira in rojeva. Primarni mazohizem je razumeti kot bolečine nezavednega, ki se boji kastracije, in kot realni mazohizem, ko se ženska prepusti spolnemu aktu in nato rodi otroka. Freud (glej 2006a) opozori, da mnogi elementi mazohizma, dajejo slutiti na otroško življenje, predvsem, da se naj kaznuje porednega otroka⁶.

Površna racionalizacija mazohizma je, da je oseba storila nekakšen zločin in mora biti zato kaznovana z bolečinami, mučenjem in ponižanjem. Ženska se, če izhajamo iz katoliškega imaginarija, konstantno čuti krivo in grešno, ker nikakor ne more zadostiti normam, ki so ji postavljene. Ne more ostati devica in biti mati. Poleg tega je ženski dana socialno-negovalna funkcija, znana je kot skrbnica doma, negovalka otrok in starejših, s čimer je povezano večno trpljenje ženske. Žrtvovanje ženske je misel, da bi za ljubljeno osebo naredila vse in bila zanj vse. Ženske se postavijo v vlogo, ko so moškemu vse. Ta meja med vse in nič je zelo tanka in ko ženska zazna, da je zdrsnila v nič, je sposobna podariti še več od vsega, ravno od tu naprej nastopi ženski mazohizem. Tukaj nastopi razrešitev Drugega od Drugega, ženska ni več ne-vsja. Zdrsne iz moške fantazme o faličnem užitku. Ravno to si ženska želi, biti želja moškega. Imaginarna funkcija žrtvovanja je prav tisto mazohistično žrtvovanje, ki je v

---

⁶ Glej tudi Freud, Sigmund. 1919/1989. Otrok je tepen. *Razpol* 5: 324–345.

temeljni funkciji narcistično (Rupar 1988, 263), kar je idealna razlaga za lik Cankarjeve matere kot generične za slovenski narod. Lacan (1996, 177) nam da odgovor na zagato ženskega mazohizma, ko pravi, da ženski mazohizem sodi v tisti dialog, ki ga imamo lahko glede marsičesa za moško fantazmo. Brez dvoma gre pri tem za zagrinjalo, ki ga ne kaže prehitro odstreti, saj gre za koristi spola (Lacan 1996, 177).

Opazimo nezgrešljivo, da se ambivalentnost ženske identifikacije mati – prostitutka veže na nastanek subjekta narcizem – mazohizem, ravno ta bipolarnost še dodatno razceplja ženskost. Reševanje problema nasilja v družini je proces, ki se redko giblje linearno v smeri rešitve, temveč veliko pogosteje v krogu, ki so ga nekateri opisali kot »ostati, oditi, vrniti se« (Dobash in Dobash v Zaviršek 1994, 75). Temu procesu odhajanja iz nasilnega odnosa botruje ženski narcizem želje in mazohizem ter identifikacija z devico in materjo. Verhaeghe Freudovo prepričanje, da deklica postane ženska, ko poda roko pasivnosti in ostane v tej poziciji tudi potem, ko očeta nadomesti mož in nato otrok/sin, razkrije kot histerično (glej Verhaeghe 1999; Kristan 2005, 160). Histeričnost je po njegovem mnenju v tem, da naj bi bil oče (mož, Gospodar) tisti, ki bi ženski krpal njen manko (Verhaeghe 1999). Želja ženske je odvisna od očetovskega Zakona. Histeričarka s tem ne bo rešila nič, saj bo zapadla v primarno identifikacijo z materjo, kar ji bo vedno povzročalo tesnobo in prespraševanje po želji Drugega (glej Kristan 2005). Ženska si želi biti želja moškega, vendar to lahko stori le s tem, da se vedno znova sprašuje, kaj moški želi, vztraja in trpi ter se žrtvuje.

*»... da ni isto reči, da je nezavedno pogoj govorice,
ali pa da je govorica pogoj nezavednega (Lacan 2008, 43).«*

7 ZAKLJUČEK

Pri nasilju v družini se srečujemo z žrtvijo na eni in nasilnežem na drugi strani, če uporabimo diskurze, ki obstajajo v družbi. Vendar pa bi bila pravilna uporaba besed, ki nikakor še ni mogoča zaradi samih razmerij diskurzov, ki smo jih razkrivali tekom diplomskega dela (kar je opazno tudi v Zakonu za preprečevanje nasilja v družini), oseba z izkušnjo nasilja in povzročitelj. Obstoječe teorije o nasilju nam razkrivajo realno stanje kulture družbe in mesto ženske v njej. Če se oblikujemo skozi simbolni red, potem ni presenečenje, da je nasilje v družini tako pogosto, kot se kaže, da je. Dominantni moški diskurzi projicirajo svoje fantazme v ženske like, ki ostajajo ujeti v strukturo.

Če ženska ni nevrotičarka, če ni in si ne želi postati moški – je mati. Končni odgovor in cilj nastanka ženske je postati mati, dobiti otroka od moškega, ki je »podoben očetu«, ki ga je ljubila kot svoj prvi objekt, vendar pa mora biti poleg še zapeljivka, Drugi želje moškega. Lacanova uvedba Drugega nam pravi, da je pri razumevanju ženske pomembno upoštevati željo Drugega, ženska se ravna po njej in sebe gleda skozi oči svojega Drugega. Vztrajanje v nasilnem razmerju ženske lahko razložimo s histerično ekonomijo tega, da lahko uživajo v objektu, le kolikor ta ostane nedosegljiv/prepovedan. Zato se toliko žensk vrne k svojim partnerjem, znova in znova, čeprav njegove obljube, da če se vrne, se nasilje ne bo ponovilo, nikoli ne držijo. Objekt se nahaja v potencialnem stanju, objemu fantazij in fantazmi razmerja (ki ne obstaja, kot smo ugotovili), kaj bi se lahko bilo zgodilo. Poteza nakazuje na t. i. ženski mazohizem, povezan s trpljenjem in žrtvovanjem, in narcizem želje, pri katerem ženska sprejme sebe za objekt želje. Sklep vsebuje trditev o večni ženski naravi ali ponotranjenju patriarhalnega pritiska družbe ter želje o večni in srečni zvezi z moškim kot edini in končni cilj vsake ženske, in seveda roditi njegovega otroka in pri tem biti lepa. Vsaj tako nas uči kultura. Posledično se ohranja obstoječi red stvari in ženska ostaja simptom zahodne kulture. Vsekakor pa je pomembno, da so kulturne konstrukcije spolov v zgodovini odvisne od vsakokratnih kontekstov družb, moško in žensko je odvisno od zgodovine in civilizacije.

8 LITERATURA

1. Accati, Luisa. 2001. *Pošast in lepota: oče in mati v katoliški vzgoji čustev*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
2. Ančič, Klavdija. 2007. *Na poti iz nasilja: prakse dela proti nasilju nad ženskami*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
3. Bahovec, Eva D., ur. 1991. *Ženska seksualnost: Freud & Lacan*. Ljubljana: Analecta.
4. Bahovec, Eva D. 2007. *Freud, ženska in popotnikova senca*. Ljubljana: Delta.
5. Breuer, Josef in Sigmund Freud. 2002. *Študije o histeriji*. Ljubljana: Delta.
6. Dobnikar, Mojca. 1991. Nasilje nad ženskami kot oblika socialne kontrole. *Časopis za kritiko znanosti* (136/137): 124–131.
7. Fink, Bruce. 1993. »Ni spolnega razmerja« eksistenca in formule seksuacije. *Problemi* 31 (4–5): 225–258.
8. Freud, Sigmund. 1987a. *Dve analizi*. Ljubljana: Univerzum.
9. --- 1917/1987b. Žalovanje in melanholija. V *Matapsihološki spisi*, ur. Eva D. Bahovec, 197–217. Ljubljana: Studia Humanitatis.
10. --- 1914/1987c. Vpeljava narcizma. V *Matapsihološki spisi*, ur. Eva D. Bahovec, 31–63. Ljubljana: Studia Humanitatis.
11. --- 1915/1987d. Potlačitev. V *Matapsihološki spisi*, ur. Eva D. Bahovec, 101–118. Ljubljana: Studia Humanitatis.
12. --- 1915/1987e. Onstran načela ugodja. V *Matapsihološki spisi*, ur. Eva D. Bahovec, 241–300. Ljubljana: Studia Humanitatis.
13. --- 1989a. *Mali Hans, Volčji človek*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
14. --- 1919/1989b. Otrok je tepen. *Razpol 5 (Problemi 27 (5))*: 324–345.
15. --- 1919/1994. *Das Unheimliche*. Ljubljana: Analecta.
16. --- 1909/1995a. *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC.
17. --- 1995b. Ženskost. *Delta* 1 (1–2). 139–155.
18. --- 1938/2000. *Očrt psihoanalize*. Ljubljana: Analecta.

19. --- 2001. *Nelagodje v kulturi*. Ljubljana: Gyrus.
20. --- 1924/2006a. Ekonomski problem mazohizma. *Delta* (3–4): 11–21.
21. --- 1924/2006b. Zaton Ojdipovega kompleksa. V *Spisi o seksualnosti*, ur. Miran Božovič, Mladen Dolar, Rado Riha, Alenka Župančič in Slavoj Žižek, 111–118. Ljubljana: Analecta.
22. --- 1925/2006c. Nekatere psihične posledice anatomske razlike med spoloma. V *Spisi o seksualnosti*, ur. Miran Božovič, Mladen Dolar, Rado Riha, Alenka Župančič in Slavoj Žižek, 119–132. Ljubljana: Analecta.
23. --- 1931/2006d. O ženski seksualnosti V *Spisi o seksualnosti*, ur. Miran Božovič, Mladen Dolar, Rado Riha, Alenka Župančič in Slavoj Žižek, 139–158. Ljubljana: Analecta.
24. --- 1918/2006e. Tabu devištva. V *Spisi o seksualnosti*, ur. Miran Božovič, Mladen Dolar, Rado Riha, Alenka Župančič in Slavoj Žižek, 73–89. Ljubljana: Analecta.
25. Goody, Jack. 2003. *Evropska družina: zgodovinskoantropološki esej*. Ljubljana: Založba *CF.
26. Kristan, Zdenka. 2005. *Materinski mit: kultura, psihoanaliza, spolna razlika*. Ljubljana: Delta.
27. Kuhar, Metka. 2004. *V imenu lepote: družbena konstrukcija telesne samopodobe*. Ljubljana: FDV.
28. Lacan, Jacques. 1985. *Še*. Ljubljana: Analecta.
29. --- 1994. *Spisi*. Ljubljana: Analecta.
30. --- 1996. *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Ljubljana: Analecta.
31. --- 2008. *Hrbtna stran psihoanalize*. Ljubljana: Analecta.
32. Laurent, Eric. 1997. Ženske pozicije biti. *Kako ona uživa (Problemi 25 (1–2))*: 61–71.
33. Leader, Dorian, 1997. *Why do Women write more letters than they send? A Meditation on the Loneliness of the sexes*. USA: BasicBooks, Adivision of HarperColins Poblshers, Inc.
34. Miller, Jaques-Alain. 1995. Labirinti ljubezni. *Problemi 33 (4–5)*: 95–99.
35. --- 1997. O dozdevkih v razmerju med spoloma. *Problemi 35 (7–8)*: 5–19.
36. Riviere, Joan. 1995. Ženskost kot maškarada. *Delta 12 (1)*: 7–17.
37. Rose, Jacqueline. 1996. *Ženskost in njeno nelagodje*. Ljubljana: Analecta.

38. Rupar, Mojca. 1988. Was will das Weib? *Razpol (Problemi)* 4 (4–5): 255–264.
39. Salecl, Renata. 1999. Ljubezen in spolna razlika. *Problemi* 37 (1–2): 43–60.
40. Soler, Colette. 1997. Histerija in obsesija. *Kako ona uživa (Problemi)* 25 (1–2): 5–43.
41. Škamperle, Igor. 1988. Ménage à trois ali realno v trojnem. *Razpol (Problemi)* 4 (4–5): 56–60.
42. Šterk, Karmen. 2003. Ali moramo poznati biografijo, da bi razumeli teorijo: Socialno antropološki uvod in psihoanalitski primer Freudove teorije zapeljevanja. *Časopis za kritiko znanosti* 31 (211): 209–225.
43. Verhaeghe, Paul, 1999. *Does the Woman exist? From Freud's histeric to Lacan's feminine*. New York: Other Press, Llc.
44. Verhaeghe, Paul. 2002. *Ljubezen v času osamljenosti*. Ljubljana: ORBIS.
45. *Zakon za preprečevanje nasilja v družini (ZPN-1-UPB-1)*. Ur. l. RS 16/2008. Dostopno preko: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=487> (6. september 2010).
46. Zaviršek, Darja. 1991a. "Oženi se, če hočeš dolgo živeti": o ženskah, zlorabah in stereotipih. *Časopis za kritiko znanosti* (136/137): 124–131.
47. --- 1991b. Zgodovinska ikonografija totalne ustanove in fenomena »bolezen – ženska«. *Časopis za kritiko znanosti* (138/139): 13–32.
48. --- 1994. *Ženske in duševno zdravje: o novih kulturah skrbi*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
49. --- 1997. Vse tvoje fantazije. *Delta* 3 (3–4): 131–144.
50. Župančič, Alenka, ur. 2002. *Mazohizem in zakon (Zbornik)*. Ljubljana: Analecta.